

SOCIAL INNOVATION I NORR

KUNSKAPER OCH ERFARENHETER FRÅN IDÉBURNA
ORGANISATIONER I NORRBOTTEN OCH VÄSTERBOTTEN

Niklas Lindmark, Samforma
Malin Lindberg, Luleå tekniska universitet

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	Sida 3
KUNSKAPER OM SOCIAL INNOVATION	4
Nytänkande lösningar på samhällsutmaningar	4
Förmåga till social innovation	5
Förutsättningar för social innovation	5
Samverkan för social innovation	6
RESULTAT	7
Exempel på sociala innovationer i norr	8
Underlättande och försvårande faktorer	13
ANALYS AV SOCIAL INNOVATION I NORR	16
Sektorns innovationskraft	16
Närhet till målgruppen	17
Nytänkande samverkan	17
Utbredd okunskap	18
Internt stöd och utrymme	18
REFERENSER	19

INLEDNING

Sveriges idéburna sektor¹ har en lång tradition av att utveckla nytänkande lösningar på komplexa samhällsutmaningar, så kallade sociala innovationer.² Folkvandvård, hemtjänst, barnavårdscentraler och a-kassa startade alla som verksamheter inom sektorn. Genom sina olika roller som röstbärare, opinionsbildare och tjänsteutförare och med en mångfald av föreningar, stiftelser, kooperativ, trossamfund, nätverk och frivilliginnsatser fortsätter sektorn att tidigt upptäcka behov och bidra till att lösa de problem och utmaningar som finns i samhället.³ Det finns mycket som tyder på att idéburna organisationer och verksamheter kommer att spela en fortsatt avgörande roll som innovatörer och samverkansparter i arbetet med att möta aktuella samhällsutmaningar och uppnå de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030.⁴

Som ett led i att stärka den idéburna sektorns förutsättningar i Norrbotten och Västerbotten och öka kunskapen om sektorn tar Samforma⁵ fram tematiska medlemsrapporter. Förhoppningen är att rapporterna både ska inspirera och ge kunskapspåfyllnad, samt utgöra ett stöd till de många aktörer som på olika sätt arbetar och verkar i och för sektorn. Föreliggande rapport har temat social innovation – det vill säga nytänkande sätt att förbättra människors livsvillkor och tackla aktuella samhällsutmaningar. Den har skrivits i samarbete mellan Niklas Lindmark, verksamhetsutvecklare vid Samforma och Malin Lindberg⁶, professor vid Luleå tekniska universitet, som länge forskat om social innovation i den idéburna sektorn. Rapporten baseras på tidigare forskning, en webbenkät bland Samformas medlemsorganisationer samt diverse webbmaterial.

---

1 Andra benämningar på denna sektor är ideella sektorn, frivilligsektorn, tredje sektorn och civilsamhället.

2 Lindberg 2021, Lindberg & Nahfeldt 2017

3 Lindberg & Rönnbäck 2017

4 www.globalamalen.se

5 <https://www.samforma.se/>

6 <https://www.ltu.se/staff/m/malin-1.12910>

KUNSKAPER OM SOCIAL INNOVATION

I detta avsnitt sammanfattas aktuella kunskaper om social innovation i allmänhet och i den idéburna sektorn i synnerhet, baserat på forskning och erfarenheter från Sverige och internationellt.

NYTÄNKANDE LÖSNINGAR PÅ SAMHÄLLSUTMANINGAR

För att komma till rätta med komplicerade samhällsutmaningar, såsom ohälsa, arbetslöshet, segregation, klimatförändringar eller minskad landsbygdsservice, kan det behövas innovativa lösningar och angreppssätt. Det kan handla om nytänkande verksamheter för att integrera utrikesfödda kvinnor i arbetslivet, som i *Sömnadskollektivet*.⁷ Eller om nytänkande mötesplatser för aktivt återbruk och hållbar konsumtion, som i *Folkverkstan*.⁸ Denna sorts innovativa lösningar kan kallas för "sociala innovationer". Det är ett samlingsnamn för nytänkande sätt att förbättra människors livsvillkor och möta aktuella samhällsutmaningar.⁹

Sociala innovationer kan ha formen av nya verksamheter, mötesplatser, samarbeten, metoder, tjänster, med mera, vars gemensamma kännetecken är att deras mål och medel är sociala.¹⁰ Det innebär att deras främsta syfte är att förbättra människors välmående, inkludering och egenmakt genom nya sociala praktiker, relationer och strukturer. Ofta är ambitionen att sociala innovationer ska öka människors egenmakt/empowerment, det vill säga deras förmåga att påverka samhället och sina egna liv. Det gäller särskilt för människor i socialt eller ekonomiskt utsatta livssituationer, på grund av ohälsa, ålder, migration, funktionsnedsättning eller annat.

7 <http://sömnadskollektivet.se/>

8 <https://norrbotten.norden.se/projekt/om-projektet-folkverkstan/>

9 Anheier m.fl. 2018, Howaldt m.fl. 2018, Lindberg 2021, Nordiska ministerrådet 2014.

10 Se föregående referenser.

FÖRMÅGA TILL SOCIAL INNOVATION

Idéburna organisationer – det vill säga föreningar, stiftelser, kooperativ, trossamfund och sociala företag – anses ha särskilt god förmåga att utveckla sociala innovationer.¹¹ Det beror bland annat på deras inriktning mot att upptäcka och adressera ouppfyllda sociala behov bland olika grupper av människor, särskilt de som befinner sig i en utsatt livssituation. Det beror även på deras lokala förankring och närhet till berörda människor, deras tradition av medborgerligt engagemang, deras involvering av frivilligarbetare, samt deras förmåga att skapa mötesplatser och gemenskap. Organisationernas varierande roller som röstbärare, opinionsbildare och utförare av tjänster och aktiviteter bedöms också bidra till deras innovativa förmåga.

I Sverige har idéburna organisationer utvecklat en mängd innovativa lösningar på olika samhällsutmaningar under historiens gång.¹² Många av de verksamheter som idag är en del av den offentliga välfärden utvecklades ursprungligen av ideella krafter. Några exempel som brukar nämnas är folktandvård, hemtjänst, barnvårdscentraler, härbärgen och a-kassa.¹³ På senare tid har bland annat hjälptelefonlinjer, rättvisemärkning och kvinnojourer både utvecklats och ofta drivits vidare av idéburna organisationer, för att möta behov som inte täckts av staten eller marknaden. Akuta kriser och händelser har också framkallat innovativa insatser från idéburna aktörer, till exempel tsunamikatastrofen 2004, flyktingkrisen 2015 och corona-pandemin som tog fart 2020.¹⁴

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIAL INNOVATION

Förutsättningarna varierar dock för idéburna organisationer att omsätta sin förmodat goda förmåga till social innovation i praktiken. Det kan bero på interna faktorer inom organisationen eller på externa faktorer i det omgivande samhället.¹⁵ Internt kan stödet och utrymmet variera för att utveckla nya lösningar vid sidan av den befintliga verksamheten, i form av prioritet, mandat, arbetstid, finansiering, med mera. Externt kan organisationernas möjligheter att pröva nya angreppssätt påverkas av villkoren för offentliga bidrag och ersättningar, till exempel genom öronmärkning, tidsbegränsning och administrationskrav av projektmedel.

11 Anheier m.fl. 2018, Lindberg 2021, Lindberg & Nahnfeldt, 2017.

12 Berglund m.fl. 2016, Linde & Scaramuzzino 2017a, Lundström 1996, Meeuwisse 2008.

13 En lista med sociala innovationer som bedöms ha utvecklats inom folkrörelser och föreningar finns på <https://www.socialforum.se/article/civilsamhallet-sociala-innovationer-sant/>

14 Karlsson 2021, Lindberg & Hill 2021, Turunen & Weinryb 2017, Wijkström m.fl. 2020.

15 Anheier m.fl. 2018, Hill & Lindberg 2020, Lindberg m.fl. kommande, Lindberg & Nahnfeldt 2017.

Dessa och andra faktorer kan påverka förutsättningarna i de olika delar som omfattas i organisationernas innovationsprocesser.¹⁶ De delar som främst berörs är identifiering och analys av sociala behov, mobilisering av aktörer och resurser, utformning och testning av nya lösningar, implementering och spridning av lösningar, samt hållbar samhällsförändring som en följd av lösningarna. För att finansiera utveckling, implementering och spridning av organisationernas sociala innovationer kombineras ofta frivilligarbete, medlemsavgifter, försäljning, privata gåvor, samt offentliga bidrag och ersättningar.¹⁷

SAMVERKAN FÖR SOCIAL INNOVATION

De samhällsutmaningar som sociala innovationer syftar till att möta är ofta komplexa och gränsöverskridande. Därför kan det behövas nytänkande samverkan mellan olika organisationer och samhällssektorer för att kunna ta itu med dem på ett framgångsrikt sätt.¹⁸ Samverkan kan göra det lättare att förstå olika orsakssamband bakom samhällsutmaningarna, utveckla lösningar som överbygger organisatoriska och sektoriella stuprör, samt säkerställa lösningarnas fortlevnad inom samhällets etablerade strukturer. Idéburna organisationer kan då ha rollen som intermedianer, som sammanför olika samhällsaktörer kring en gemensam utmaning.

Samverkan i social innovation kan ske genom gemensamma aktiviteter, projekt, nätverk, plattformar, innovationslabb, partnerskap, kontrakt, överenskommelser, med mera.¹⁹ Med innovationslabb menas experimentella arenor där aktörer från olika samhällssektorer gemensamt utforskar och utvecklar nya lösningar på samhällsutmaningar med hjälp av kreativa metoder och processer. Med partnerskap menas till exempel Idéburet offentligt partnerskap (IOP) där ideella och offentliga aktörer ingår ett formellt avtal om långsiktigt samarbete kring utförandet av välfärdstjänster.

---

16 Lindberg 2021.

17 Se föregående referens.

18 Gawell m.fl. 2020; Howaldt m.fl. 2018, Lindberg 2021.

19 Gawell m.fl. 2020, Howaldt m.fl. 2018, Lindberg & Hill 2020, Nachemson-Ekwall 2021.

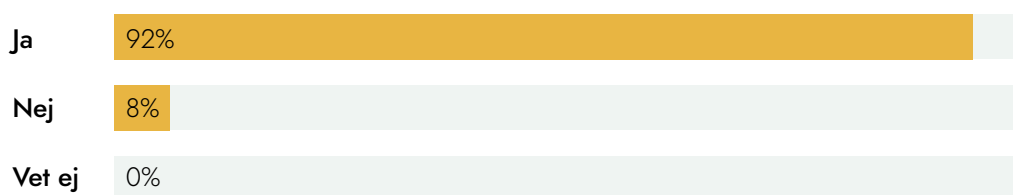
RESULTAT

I detta kapitel presenteras praktiska erfarenheter av social innovation från Samformas medlemsorganisationer. Svaren baseras på en medlemsenkät som skickats till samtliga medlemsorganisationer under våren 2021. Enkätsvaren har kompletterats med uppföljande frågor och faktainhämtning från organisationerna. Av 31 medlemsorganisationer svarade 13 stycken.

På enkätens första fråga om organisationen på regional eller lokal nivå utvecklat några nyskapande verksamheter, metoder, tjänster m.m. under de senaste åren svarade alla organisationer utom en, det vill säga 92 procent ja, en svarade nej och ingen svarade vet ej.

DIAGRAM 1.

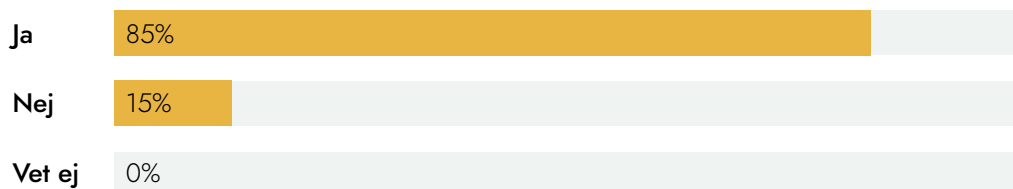
Andel organisationer som utvecklat nytänkande lösningar.

På frågan om organisationen utvecklat dessa i samarbete med någon annan organisation i ideell, offentlig eller privat sektor anges samarbeten tillsammans med andra ideella och offentliga aktörer som vanligast förekommande. Därefter följer samarbete med samtliga tre alternativ som den vanligaste samarbetskonstellationen. Två svarade att man inte utvecklat lösningarna i samarbete med andra.

DIAGRAM 2.

Andel organisationer som utvecklat nytänkande lösningar i samarbete med någon annan aktör.

EXEMPEL PÅ SOCIALA INNOVATIONER I NORR

I detta avsnitt beskrivs några av de exempel på sociala innovationer som utvecklats av Samformas medlemsorganisationer på regional och lokal nivå, enligt enkätsvaren. Exempelen är placerade i bokstavsordning.

DIGITALISERING UNDER CORONA-PANDEMIN

Precis som övriga samhället ställdes stora delar av den idéburna sektorns verksamhet om till digitala former under corona-pandemin, vilket medfört en hel del nytänkande metoder och upplägg enligt enkätsvaren. Ett exempel är Folkuniversitetet Region Norr som startade keramikkurser på distans där deltagarna fick hämta ett kit och sedan gå kurs via Zoom, för att sedan lämna in sitt alster för bränning. Medborgarskolan Nord tog fram nyskapande upplägg genom att exempelvis erbjuda tunnbrödsbakning och drejning på distans. Funktionsrätt Norrbotten har utbildad medlemsföreningar och styrelse i digitala verktyg. Blå Bandet Västerbotten har genomfört sociala aktiviteter via videolänk som exempelvis frågetävlingar, julpyssel och nyårsvaka, samt anordnat träffar som syftar till att lära ut hur man kan träffas digitalt genom att göra något trevligt samtidigt. Flertalet församlingar i Luleå stift har utvecklat digitala mötesplatser för råd och stöd under pandemin.

FRITIDSBANKEN I UMEÅ²⁰

2013 öppnade den första Fritidsbanken i värmländska Deje utifrån en idé av diakonen Carina Haak inom Svenska kyrkan. Fritidsbanken kan beskrivas som ett folkbibliotek med sport- och friluftsutrustning, där alla som vill kan låna gratis utrustning. Fritidsbanken har spridit sig över hela landet, exempelvis till Umeå och Ålidhem centrum, där RF-SISU Västerbotten är huvudman. Fritidsbanken i Umeå har sedan starten ständigt ökat utlåningen och har nu flest utlåningar av samtliga fritidsbanker i Sverige. Utöver utlåningen på Ålidhem centrum syns Fritidsbanken ofta i pop up-format på olika evenemang och platser där barn och ungdomar samlas.

²⁰ <https://www.fritidsbanken.se/fritidsbank/umea/>

HJÄLPINSATSER UNDER CORONA-PANDEMIN²¹

Under corona-pandemin ingick Svenska kyrkan, Röda Korset, Rädda Barnen, Sveriges Stadsmissioner och Riksidrottsförbundet en avsiktsförklaring med Sveriges kommuner och regioner och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Syftet med avsiktsförklaringen var att de idéburna organisationerna skulle bistå kommunerna med att nå ut till människor som är isolerade och i behov av hjälp under pandemin. Till exempel har Luleå stift utvecklat nytänkande tjänster för att leverera främst mat och medicin till människor i riskgrupper, både inom och utanför ramen för avsiktsförklaringen.

HÄLSOGUIDE UNDER CORONA-PANDEMIN²²

I samband med corona-pandemins utbrott bistod Luleå stift, tillsammans med Länsstyrelsen Norrbotten, Region Norrbottens initiativ att ta fram en hälsoguide. Hälsoguiden är ett verktyg för att underlätta hälsosamma rutiner i tider då många uppmanas begränsa sina fysiska kontakter och stanna hemma. Hälsoguiden arbetades fram på olika språk samt publicerades både i tryckt och digitalt format. Tack vare Luleå stift finns hälsoguiden på tigrinja och persiska.

IDROTTSSERVICE VÄSTERBOTTEN²³

För att avlasta föreningslivet i det man upplever vara som tyngst startade RF-SISU Västerbotten för tio år sedan det arbetsintegrerade sociala företaget Idrottsservice. Det är en nytänkande lösning som gör att idrottsföreningar och andra föreningar istället kan lägga mer tid på att driva och utveckla kärnverksamheten. Hittills har de framför allt erbjudit administrativa tjänster inom ekonomi, personal, administration och styrelsestöd, där de säger sig ha utvecklat en unik kompetens just vad gäller föreningslivet. Under corona-pandemin har de även börjat erbjuda webbutbildningar inom redovisning och bokslut. De har även börjat erbjuda praktiska tjänster inom fastighets- och anläggningsskötsel, såsom gräsklippning av fotbollsplaner och spolning av isar. Idrottsservice bemannar bland annat Fritidsbanken i Umeå, genom arbetsträning, praktik och anpassade anställningar.

KOOPERATIV LANTHANDEL I MORJÄRV²⁴

När Morjärvs enda butik lades ned gick byborna gemensamt ihop i en ekonomisk förening för att öppna en ny medlemsägd lanthandel. Med ett nytänkande arbetssätt och sortiment, genom mer lokalproducerat, ändrade öppettider, caféhörna och stort engagemang från byborna har lanthandeln fått en lyckad start. Planen är att den ekonomiska föreningen fortsättningsvis också ska spela en viktig roll i landsbygdsutvecklingen, exempelvis genom att utveckla av en lokal servicepunkt i en närliggande lokal vid lanthandeln. Dessa initiativ har stöttats av Hela Sverige ska leva Norrbotten.

21 <https://www.svenskakyrkan.se/luleastift/nyheter/stod-fran-civilsamhallet-till-coronaviruset-riskgrupper>

22 <https://www.norrbotten.se/sv/Utveckling-och-tillvaxt/Folkhalsa/Fokusomraden/Halsoguide-Norrbotten/>

23 <http://www.idrottsservice.com/>

24 <https://www.facebook.com/naradejmorjarv>

KULTURHUSET KLOSSEN²⁵

Kulturhuset Klossen är en innovativ mötesplats som utvecklats av Studieförbundet Västernorrland. Kulturhusets vision utformades i början av 2018 efter att Studieförbundet Västernorrlands huvudkontor flyttade in i huset på Ålidhem, som är Sveriges enda miljonprogramsområde norr om Sundsvall. Klossen är och ska vara en naturlig mötesplats för lärande, kreativitet och engagemang, som möjliggörs av långsiktig samverkan mellan olika samhällsaktörer. I kulturhusets lokaler finns bland annat av studierum, blackboxar, galleri, café, kök, studios och mörkrum. Där träffas jägare och veganer, somaliska damer och tornedalningar, miljöaktivister, bilkåristor, spelkulturnördar, street-artister, människorättsaktivister, DJs, dansare, hundentusiaster, teaterfolk och många andra, i en öppen och generös mötesplats med låga trösklar. Enligt Studieförbundet Västernorrland har Klossen bidragit till en exponentiell utveckling av aktörer inom den idéburna sektorn på Ålidhem.

LOKAL SERVICEPUNKT I MOSKOSEL²⁶

I det EU-finansierade pilotprojektet "Service i samverkan" vill Hela Sverige ska leva utveckla servicen i elva svenska kommuner, däribland Arvidsjaur. I orten Moskosel fanns det vid projektets start ingen naturlig mötesplats, utan den enda serviceinrättningen var en bygdeägd bensinstation och det var ungefär 15 år sedan som det senast fanns en affär på orten. Projektet utmynnande i en rad nytänkande verksamheter som till exempel en ny lokal servicepunkt i Moskosel, med digital lanthandel, digitala arbetsplatser, bokfilial, café och turistinformation, samt post-, paket- och kontanthantering. Genom projektet har ortens invånare tillsammans med den ekonomiska föreningen Moskosels framtid, Arvidsjaur kommun och Hela Sverige ska leva vänt utvecklingen i Moskosel till ett mer levande samhälle.

METODBOK: AFFÄRSUTVECKLING SOCIAL INNOVATION²⁷

Coompanion Västernorrland har skapat en nytänkande metodbok för samhälls-entreprenörskap, med titeln "Affärsutveckling Social Innovation". Den är utformad för företags- och innovationsfrämjare, men kan också användas på egen hand av idébärare och entreprenörer. Syftet är att sänka trösklar, erbjuda ett gemensamt språk och på ett pedagogiskt sätt ge stöd för hela utvecklingskedjan från idé till hållbar verksamhet. Metodbokens kärna är en affärsutvecklingsmatris som på ett helhetligt sätt beskriver hur en idé kan utvecklas så att den kan börja användas på marknaden och nå ett långsiktigt, stabilt företagande.

25 <https://www.facebook.com/kulturhusetklossen>

26 <https://www.moskosel.nu/>

27 <https://docplayer.se/108060969-Affarsutveckling-social-innovation-en-metodbok-for-samhallsentreprenorskap.html>

NEXT STEP TOOLKIT²⁸

För att nyttja den resurs som finns bland utlandsfödda som tidigare drivit företag i sina hemländer startades projektet "Next Step" av Coompanion Sverige och Coompanion Västerbotten med finansiering från den amerikanska banken JP Morgan & Chase. Projektet har tagit fram och paketerat information och resurser kopplat till företagande, erbjuder rådgivning och affärsutveckling samt tillgängliggör ett brett nätverk av relevanta kontakter som förenklar processen för utlandsfödda entreprenörer som vill starta och utveckla sin egen verksamhet. Den digitala verktygslådan, som utgör en av grundstenarna i projektet, innehåller bland annat informationsfilmer, länkar och mallar.

NORMBRYTANDE SAMTAL OM MANLIGHET OCH MASKULINITET²⁹

RF-SISU Västerbotten har utvecklat bildningsmaterialet "Snacka om det" som hjälper idrottsföreningar att skapa en schysst kultur fri från machokultur och dålig jargong. Utgångspunkten är att det ska vara lätt att prata jämställdhet och normer, så därför är materialet utformat så att vem som helst ska kunna arbeta med det i sitt lag eller sin träningsgrupp, utan att behöva vara expert i ämnet. Materialet kan också användas på ett varierat sätt utifrån gruppens behov och förutsättningar.

PUBLIKUTVECKLING SMÅ SCENER³⁰

"Publikutveckling Små Scener" är ett nytänkande projekt som erbjuder ett subventionerat, gränsöverskridande scenkonstutbud för små scener. Projektet drivs av den ideella föreningen Riksteatern Norrbotten, med finansiering från Region Norrbotten, Norrbottens Bygdegårdsdistrikt och Riksteatern. Initiativet ska underlätta för arrangörer att arrangera scenkonst på nya platser och för ny publik, i samverkan med nya samarbetspartners. Det ska stärka publikutvecklingen i glesbygd utanför Norrbottens centralorter och främja ett utbud med konstnärlig bredd. Dessutom ska det skapa goda förutsättningar för att turnera under längre tid, vilket är mer kostnadseffektivt för både arrangören och producenten. Genom satsningen möjliggörs nya möten mellan arrangörer och producerande scenkonstrepresentanter och ökat antal samarbetsarrangemang mellan den lokala riksteaterföreningen och andra lokala föreningar i den aktuella kommunen.

RETREAT FÖR ANHÖRIGA TILL PERSONER MED BEROENDE³¹

I syfte att synliggöra och stärka anhöriga till personer med beroende har Blå Bandet Västerbotten skapat en nytänkande mötesplats för denna grupp. Bakgrunden är den stora påfrestning som närstående ofta upplever, samtidigt som de ofta har liten möjlighet till behandling och stöd.

28 <https://nextstep.coompanion.se/>

29 <https://www.rfsisu.se/vasterbotten/utbildningfolkbildning/Materialochsamtalsunderlag/Snackaomdet>

30 <https://scenkonstinorr.riksteatern.se/norrbotten>

31 https://www.vln.se/2019/RETREATHELG_i-Holmsund-101112januari.pdf

Ofta är beroendet inte uttalat vilket gör att närstående lever i en stress för att hålla upp fasaden, vilket även kan medföra fysiska åkommor som migrän, mag- och ryggproblem, som kan resultera i återkommande sjukskrivningar. Genom retreaten vill Blå Bandet Västerbotten synliggöra medberoendet och ge konkret stöd till personer i medberoende. I januari 2020 genomfördes ett test-retreat som gav mycket positiv respons. Deltagarna fick där kunskaper och verktyg för att främst se sina egna behov men också den beroendes behov, samt möta andra närstående i samma situation. Genomförandet av retreaten möjliggjordes med finansiering från bland annat Region Västerbotten.

RÖRELSERIKEDOM I SAMHÄLLET³²

RF-SISU Västerbotten genomför flera nytänkande satsningar för att främja rörelserikedom i samhället och därigenom bidra till jämlik folkhälsa. En av dessa initiativ är en rörelsesatsning i skolan, där det skapats miljöer som tillåter barnen att använda sin fantasi och som uppmuntrar till lek och rörelse. Rörelsebanor på skolgården, i skolkorridoren eller rörelserika skolvägar är några exempel. En annan satsning är "Change the Game", där RF-SISU Västerbotten är med som samverkanspart. Initiativet startades 2014 av fastighetsbolaget Balticgruppen med syftet att bidra till hållbar, social samhällsutveckling genom rörelserikedom. Där anordnas olika typer av events, utbildningar och aktiviteter för att sprida kunskap om rörelserikedom till såväl barn och ungdomar som ledare, lärare och föräldrar.

SOCIAL BUSINESS BOARD³³

"Social Business Board" har skapats av Coompanion Västerbotten och har efter lanseringen spridits till andra delar av landet. Det är en process och ett event för personer, organisationer eller andra grupperingar som har en idé som på något sätt skapar samhällsnytta. Målet med processen är att vara en katalysator för deltagarna och stötta idébärarna att ta sin idé till nästa nivå. Detta görs genom med hjälp av en panel med ett antal professionella aktörer från företagsfrämjar- och innovationsstödssystemet. Konceptet anges vara ett viktigt forum som hjälper fler till hållbart företagande i hela landet.

ST MARY³⁴

St Mary är en innovativ verksamhetsmodell för arbetsträning och praktik i Svenska kyrkans församlingar för människor som av olika anledningar står utanför arbetsmarknaden. Luleå stift och flera församlingar i Norrbotten och Västerbotten har deltagit i – och i vissa fall själva drivit – ESF-finansierade projekt för att utveckla, testa och sprida St Mary. Modellen utvecklades ursprungligen i Linde Bergslags församling i Västerås stift och har sedan stegvis vidareutvecklats och spridits till fler församlingar runt om i landet.

32 <https://www.rfsisu.se/vasterbotten/Viarbetarmed/rorelserikedom/>

33 https://coompanion.se/wp-content/uploads/2021/03/Social-Business-Board-stoddokument_update.pdf

34 <https://www.svenskakyrkan.se/stmary>

Verksamhetsmodellen bygger på metoden MARY, som står för meningsfullhet, arbetsgemenskap, rehabilitering och yrkesstolthet. Metoden utgår från en kristen människosyn och består av en innovativ kombination av vedertagna metoder för rehabilitering, egenmakt och personlig utveckling. Metoden tillämpas inom ramen för de caféer, butiker och skaparverkstäder som etablerats inom St Mary.

ÖVRIGA EXEMPEL

Blåbandsäpplet – en utmärkelse som Blå Bandet Västerbotten delar ut till någon som gjort en berömvärd insats för främjandet av god hälsa och livskvalitet bland främst barn och unga.

Blåbärsshots – som består av juice av pressade blåbär som Blå Bandet Västerbotten säljer med etiketten "Nykterhet behöver du aldrig ångra".

Entreprenerdry – en digital idé- och entreprenörskapsplattform som har utvecklats av Coompanion Västerbotten

Trappa upp – en verksamhet för att förbereda sig för entreprenörskap och enklare yrkesutbildning som utvecklats av Coompanion Västerbotten.

Tvärsektoriella samverkansmodeller – samt forum kopplat till exempelvis folkhälsoarbete, god och nära vård, psykiatri som utvecklats av Funktionsrätt Västerbotten.

Verktyg – för att öka egenmakten hos EU-migranter som utvecklats av Luleå stift och Umeå pastorat i samarbete med andra aktörer inom och utom Svenska kyrkan.

UNDERLÄTTANDE OCH FÖRSVÅRANDE FAKTORER

På frågan vad som underlättar eller försvårar för organisationerna att utveckla, implementera och sprida nyskapande lösningar anges både interna och externa faktorer av Samformas medlemsorganisationer. Faktorerna kan även sorteras inom fyra områden: ekonomi, kunskap, ledarskap och engagemang, samt samverkan.

EKONOMI

I enkätsvaren anger de svarande organisationerna att deras ekonomi och villkor för finansiering både kan underlätta och försvåra deras innovationsförmåga. Dels upplevs offentliga innovationsmedel i högre grad vara riktade till mer tekniska områden. Dels präglas de offentliga finansieringsformerna allt för ofta av kortsiktig projektfansiering.

Långsiktig finansiering som inte kräver krångliga ansökningar och redovisningar, och där delutbetalningar kan göras löpande för att klara likviditet, skulle underlätta idéburna organisationers innovation.

En respondent beskriver att det behövs resurser för att kunna vara ute där det händer i form av personal och ekonomi. Att vara nära målgruppen och förstå dess behov anges vara en förutsättning för alla satsningar i den idéburna sektorn. En annan svarande anger att krympande ekonomi både kan leda till att kreativiteten växer och nya lösningar skapas, å ena sidan, och att verksamheterna får försämrade kvalitet eller avvecklas, å andra sidan.

KUNSKAP

Kunskapen om den idéburna sektorns bidrag till samhällsutvecklingen anges vara låg inom andra samhällssektorer, enligt enkätsvaren. Den idéburna sektorn har inte lyckats beskriva vad man är och vad man gör tillräckligt tydligt. Det bidrar bland annat till att idéburna organisationer sällan blir inbjudna att delta i innovationsprocesser och samverkanskonstellationer. Normen och den dominerande synen på vad som är en innovation och hur man ska jobba med metoder och processer vid innovationsutveckling försvårar för idéburna organisationer. Offentliga aktörers rädsla att prova nya grepp anges också som en begränsande faktor i enkätsvaren.

Okunskap om mänskliga rättigheter och demokrati lyfts också fram som ett hinder i enkätsvaren, vilket ses som nödvändigt för att samhället ska fungera och vara rättvist. Vidare exemplifieras att okunskapen ofta leder till onödigt långa processer och en hel del motstånd. Konsekvensen blir att idéburna organisationer lägger allt för stora resurser på att försvara sin existens och naturliga plats i samhällsbyggnaden och demokratin i stället för att lägga resurserna på faktiska frågor som stärker rättigheter och samhället.

LEDARSKAP OCH ENGAGEMANG

Ett antal respondenter lyfter fram hinder och möjligheter kopplat till sin organisations arbete med ledarskap och engagemang. Exempelvis anger man att delar av den idéburna sektorn inte vågar, orkar eller kan öppna sig för nytänkande lösningar. Det krävs tillgång till ledare, kompetens och nätverk för att möjliggöra social innovation. Det är därför viktigt att fler medlemmar både vill och ges möjligheten att testa idéer och leda nya initiativ som bidrar till utveckling. En svarande understryker betydelsen av stärkt organisatoriskt självförtroende och ett tydligare medvetandegörande av det goda arbetet som bedrivs i organisationen.

SAMVERKAN

Samverkan är en annan viktig faktor som underlättar eller försvårar innovationsarbetet i idéburna organisationer, enligt enkätsvaren. Här exemplifieras med samarbetspartners och finansiärer som är öppna, flexibla och lyhörda som något som underlättar, och även motsatsen: samarbetspartners och finansiärer som inte är öppna, flexibla och lyhörda som något som försvårar. En annan respondent upplever att det finns en viss seghet hos olika kommunala avdelningar där helhetsbilden ofta missas och resurser inte fördelas på det effektivaste sättet. Detta i kombination med en upplevd oförmåga hos både idéburna och offentliga aktörer att samspela på en strategisk nivå med exempelvis näringsliv och akademi.

ANALYS AV SOCIAL INNOVATION I NORR

I detta avsnitt analyseras de praktiska erfarenheterna av social innovation från Samformas medlemsorganisationer i ljuset av tidigare forskning och erfarenheter.

SEKTORNS INNOVATIONSKRAFT

Att så många av organisationerna säger sig ha utvecklat nyskapande verksamheter, metoder, tjänster m.m. under de senaste åren kan ses som ett uttryck för den idéburna sektorns väldokumenterade innovationskraft.³⁵ De organisationer som svarat på enkäten avspeglar den idéburna sektorns mångfald av olika organisationsformer, i form av ideella föreningar, ekonomiska föreningar och trossamfund.³⁶ De avspeglar även sektorns mångfald av verksamhetsområden, såsom idrott, hälsa, kultur, folkbildning, Kooperation, landsbygdsutveckling, med mera. De nya lösningar som utvecklats av organisationerna motsvarar det som kallas för sociala innovationer, i bemärkelsen att deras mål och medel är sociala.³⁷ Att deras mål är sociala kan utläsas av att de strävar efter att förbättra människors livsvillkor och möta aktuella samhällsutmaningar, såsom ohälsa, segregation, ojämställdhet, minskad service i glesbygd och den pågående corona-pandemin. Att deras medel är sociala kan utläsas av att de skapar nya sociala praktiker, relationer och strukturer, i form av nya fysiska och digitala mötesplatser, lokala servicepunkter, kooperativa lantbutiker, utlåning av sport- och friluftsutrustning, rörelsesatsningar, inköps hjälp med mat och medicin under corona-pandemin, stöd till sociala innovatörer/entreprenörer, med mera.

35 Anheier m.fl. 2018, Lindberg 2021, Lindberg & Nahnfeldt, 2017.

36 Nachemson-Ekwall, 2021.

37 Anheier m.fl. 2018, Howaldt m.fl. 2018, Lindberg 2021, Nordiska ministerrådet 2014.

NÄRHET TILL MÅLGRUPPEN

Enligt enkätsvaren ses närhet till målgruppen och förstå dess behov som en förutsättning för alla satsningar i den idéburna sektorn. Det avspeglar tidigare forskning och erfarenheter som visar att sektorns innovationsförmåga baseras på organisationernas närhet till berörda människor, lokala förankring, medborgerliga engagemang och förmåga att skapa mötesplatser och gemenskap.³⁸ Flera av de exempel som nämns i enkätsvaren avspeglar även den idéburna sektorns inriktning på att upptäcka och adressera uppfyllda sociala behov bland olika grupper av människor, särskilt de som befinner sig i en utsatt livssituation. Det handlar till exempel om identifierade behov av förbättrat stöd till anhöriga till personer med beroende, förbättrade rörelsemöjligheter för barn och unga, förbättrat service- och scenkonst-utbud för glesbygdsbor, förbättrad tillgång till mötesplatser för lärande, kreativitet och engagemang för föreningsaktiva, förbättrad tillgång till digitala mötesplatser och hälsosamma rutiner för människor under corona-pandemin, samt förbättrat stöd till sociala innovatörer/entreprenörer.

NYTÄNKANDE SAMVERKAN

Dessa behov har i flera av exemplen mötts genom nytänkande samverkan mellan idéburna organisationer, offentliga aktörer och i vissa fall näringslivet, vilket är vanligt i social innovation enligt tidigare forskning och erfarenheter.³⁹ Enligt enkätsvaren underlättas samverkan när parterna är öppna, flexibla och lyhörda för varandra – och försvåras av motsatsen. Enkätsvaren ger även exempel på andra interna och externa faktorer som påverkar idéburna organisationers möjligheter att utveckla, implementera och sprida nyskapande lösningar. De faktorer som nämns, i form av ekonomi, kunskap och ledarskap/engagemang, kan jämföras med de faktorer som identifierats i tidigare forskning, i form av prioritet, mandat, arbetstid, finansiering, samt villkoren för offentliga bidrag och ersättningar.⁴⁰ När det gäller ekonomi sägs bland annat långsiktig och lättadministrerad finansiering vara en avgörande faktor för att kunna identifiera utvecklingsbehov bland målgrupperna. Det stämmer överens med tidigare forskning och erfarenheter som visar att idéburna organisationers innovativitet kan begränsas av tidsbegränsningar och administrationskrav i offentliga bidrag och ersättningar.⁴¹

38 Anheier m.fl. 2018, Lindberg 2021, Lindberg & Nahnfeldt, 2017.

39 Gawell m.fl. 2020; Howaldt m.fl. 2018, Lindberg 2021.

40 Anheier m.fl. 2018, Hill & Lindberg 2020, Lindberg m.fl. kommande, Lindberg & Nahnfeldt 2017.

41 Anheier m.fl. 2018, Hill & Lindberg 2020, Lindberg m.fl. kommande, Lindberg & Nahnfeldt 2017.

UTBREDD OKUNSKAP

När det gäller kunskap så vittnar enkätsvaren om att det finns en utbredd okunskap hos många samhällsaktörer om den idéburna sektorns bidrag till samhällsutvecklingen och att sektorns organisationer sällan blir inbjudna att delta i innovationsprocesser och samverkanskonstellationer. Detta avspeglar behovet av att överbrygga organisatoriska och sektoriella stuprör för att kunna tackla komplexa samhällsutmaningar, som uppmärksammats i tidigare forskning.⁴² Enkätsvaren vittnar även om att det finns en okunskap om mänskliga rättigheter och demokrati, som många idéburna organisationer arbetar för. Detta synliggör betydelsen av de idéburna organisationernas roller som röstbärare och opinionsbildare, som också uppmärksammats i tidigare forskning.⁴³

INTERNT STÖD OCH UTRYMME

När det gäller ledarskap och engagemang så framgår det av enkätsvaren att det även finns interna hinder för innovativitet i de idéburna organisationerna, i form av bristande tillgång till mod, energi, kompetens, nätverk och ledare som kan driva på social innovation. Det stämmer överens med tidigare forskning och erfarenheter som visar att det interna stödet och utrymmet för att utveckla nya lösningar vid sidan av den befintliga verksamheten kan variera i idéburna organisationer.⁴⁴ Enligt enkätsvaren är det viktigt att organisationerna själva synliggör och uppskattar sina innovativa insatser, för att stärka det organisatoriska självförtroendet både inåt och utåt. Det ligger i linje med tidigare forskning och erfarenheter som framhåller den idéburna sektorns långa tradition av att utveckla innovativa lösningar på samhällsutmaningar.⁴⁵

---

42 Gawell m.fl. 2020; Howaldt m.fl. 2018, Lindberg 2021.

43 Gawell m.fl. 2020; Howaldt m.fl. 2018, Lindberg 2021.

44 Anheier m.fl. 2018, Hill & Lindberg 2020, Lindberg m.fl. kommande, Lindberg & Nahfeldt 2017.

45 Berglund m.fl. 2016, Linde & Scaramuzzino 2017a, Lundström 1996, Meeuwisse 2008.

REFERENSER

Anheier, H. K., Krlev, G., Mildenerger, G. (red.) (2018). Social innovation – comparative perspectives. New York: Routledge. Finns på <https://www.taylorfrancis.com/books/oa-edit/10.4324/9781315158020/social-innovation-helmut-anheier-gorgi-krlev-georg-mildenerger>

Berglund, K-E., Lindberg, M., Nahnfeldt, C. (2016). Social innovation now and then in the Church of Sweden. *Diaconia – Journal for the Study of Christian Social Practice*, 7(2), 125–141. Finns på <https://www.vr-elibrary.de/doi/abs/10.13109/diac.2016.7.2.125#.WlhNd5OdXal>

Gawell, M., Lindberg, M., Neubeck, T. (2020). Innovationslabb för social inkludering – erfarenheter från Vinnova-finansierade projekt. Stockholm: Idealistas. Finns på <http://www.ideellarena.se/wp-content/uploads/2020/01/innovationslabb-foxxr-social-inkludering.pdf>

Hill, N. & Lindberg, M. (2020). Pedagogisk innovation i ideella sektorn. I Hill, N. & Schoug, A. (red.). *Lärande i civilsamhället – en forskarantologi*. Stockholm: Trinambai, sid 162-193.

Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A., Zirngiebl, M. (red.) (2018). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University. Finns på <https://www.socialinnovationatlas.net/articles/>

Karlsson, M. (2021). Covid-19 och det civila samhället – en berättelse om människors initiativ. *Socialmedicinsk tidskrift*, 98(1), 9–14. Finns på <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/issue/view/163>

Lindberg, M. (2021). Social innovation i civilsamhällets organisationer – kunskapsöversikt och policyrekommendationer. Örebro: Entreprenörskapsforum. Finns på https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2021/05/Social-Innovation_rapport_Web.pdf

Lindberg, M. & Hill, N. (2020). Årsrapport i NODs följeforskning 2020. Luleå: Luleå tekniska universitet. Finns på <https://www.nodsverige.se/wp-content/uploads/2021/01/arsrapport-nods-foljeforskning-2020.pdf>

Lindberg, M. & Hill, N. (2021). Innovativ corona-samverkan i Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället. *Socialmedicinsk tidskrift*, 98(1): 27-37. Finns på <https://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/issue/view/163>

Lindberg, M., Hvenmark, J., Nahnfeldt, C. (kommande). Social innovation för ett inkluderande arbetsliv – insatser av ideella organisationer i Sverige. I Bonnedahl, K. J., Egan Sjölander, A., Lindberg, M. (red.). Social innovation för hållbar utveckling. Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, M. & Nahnfeldt, C. (2017). Idéburen innovation – nyskapande lösningar på organisatoriska och samhällsliga behov. Stockholm: Idealistas.

Lindberg, M. & Rönnbäck, I. (2017). Norrbottens civilsamhälle i samtiden och framtiden – kartläggning 2017. Luleå: Social Ekonomi Övre Norrland (SEÖN). Finns på <https://www.samforma.se/wp-content/uploads/2020/09/norrbottens-civilsamhalle-kartlaggning-2017.pdf>

Lundström, T. (1996). The state and voluntary social work in Sweden. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 7(2): 123-146.

Nachemson-Ekwall, S. (2021). Dags att bry sig – så kan civilsamhället och den idéburna sektorn lyfta Sverige. Stockholm: Ekerlids Förlag.

Nordiska ministerrådet (2014). Socialt entreprenörskap og sosial innovasjon. Kartlegging av innsatser for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet. Finns på <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:789262/FULLTEXT01.pdf>

Turunen, J. & Weinryb, N. (2017). Volontärer i välfärdsstaten – socialt arbete med transiflyktingar som politisk handling. I Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.). Socialt arbete i civilsamhället – aktörer, former och funktioner. Lund: Studentlitteratur, sid 175–200.

Wijkström, F., Henrekson, E., Sjöstrand, E., Linde, S. & Reuter, M. (2020). The Church of Sweden and the quest to bounce back better. I Carlsson-Wall, M. & Lindqvist, G. (red.). *Sweden Through the Crisis*. Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm. Finns på <https://www.hhs.se/contentassets/2d332ead1d3b42b8928cd8631eb064b7/a45.pdf>